

GƏNCƏ MOZAIKALARI

Şaiq Məmmədov
Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Hələ qədim dövrlərdən Gəncənin memarlıq simasının gözəlliyini daha çox bismiş kərpicdən tikilmiş müxtəlif funksiyalı binalar müəyyənləşdirdiyi halda, sovet dönməndə həmin materialdan çox az istifadə edildi. Bunu çox vaxt yerli məkanın inşaat mədəniyyəti üçün səciyyəvi sayılmayan materialların üzərini, müxtəlif binaların eksteryerini monumental-dekorativ sənət nümunələri ilə örtməklə əvəzləməyə çalışdılar. Həmin prosədə əvvəllər nə qədər Bakıda yaşayan mütəxəssislərin gücündən istifadə edilibsə, tədricən bu yaradıcılıq işləri yerli monumentalçı rəssamlara həvalə olunmuşdur.

Əgər Gəncə memarlığında mozaik pannoların yer alması tarixini xronoloji ardıcılıqla izləsək, onda ilk növbədə bu sahənin tanınmış ustalarından Oqtay Şıxəliyev və Arif Ağamalovun Gəncə şəhər internat məktəbində (1961) həyata keçirdikləri monumental işlərin adını çəkməliyik.

Mütəxəssislərin də yüksək dəyərləndirdikləri əsər Gəncənin bu təhsil ocağında "Sülh, Əmək, Azadlıq, Bərabərlik, Qardaşlıq və Səadət" mövzusunda işlənmişdir. Qeyd edək ki, dəyərləndirmənin kökündə məktəbin fasadını bəzəyən tərtibatın milli məkanı yeni olan sgraffito texnikasının mozaikalarının qovşağı ilə icra edilməsi dururdu. Məlumat üçün bildirik ki, sgraffito monumental-dekorativ rəngkarlığının bir qədər fərqli texnikası olmaqla, tərtibat-kompozisiyanın yerləşdiyi divar suvağının rəng etibarilə aşağıdakından fərqlənən üst qatlarının dərinə cızılması ilə həyata keçirilir. Bu mənada dərinləşdirilmiş lakonik xətlərin axıcı-dinamik ritminin mozaika ilə vahdətə sayəsində

bütünlükdə rəngli-qrafik tutum alan ümumi görüntünün tikiliyə bəxş etdiyi duyulması estetik keyfiyyətləri o vaxt gənc olan O.Şıxəliyev və A.Ağamalovun işçiliq arzularına həsr olunmuş sənətində görmək mümkündür...

Əsərdə adından da görüldüyü kimi, bəşəri dəyərlər – sülh və azadlığın, bərabərlik və qardaşlığın bədii əksi əsas yer tutur. Bir-biri ilə əlaqəli şəkildə verilmiş süjətlərin ümumi estetikasındakı bütövlüyün nəticəsidir ki, monumentallığı əldə olunmuş bədii görüntü memarlıq məkanının ayrılmaz – üzvi tərkib hissəsi kimi qəbul edilir və ətrafdakilərə zövq verir.

Yetmişinci illərdə daha bir gənc və perspektivli sənətkar – Fikrət İbrahimovun Gəncədə icra etdiyi monumental kompozisiyanı da şəhərin ümumi tərtibatına yeni töhfə saymaq mümkündür. Şəhər parkında yerləşən bu monumental-dekorativ rəngkarlıq nümunəsi dostluq mövzusunda həsr olunmuşdu. Çoxsaylı millətlərin nümayəndələrinin yer aldığı çoxfırqlu kompozisiya ilk növbədə nik-

bin koloriti ilə diqqət çəkir. Monumental sənət əsərləri üçün önəmli olan bədii keyfiyyətin yüksək səviyyəli icrası pannonun parkın dominantına çevrilmasını şərtləndirmişdir...

Nizami yurdunda şəhərin memarlıq simasının zənginləşməsinə xidmət edən digər mozaik kompozisiyalar da mövcuddur. Əlavə edək ki, Gəncə respublikamızda süjetli mozaikalardan daha çox istifadə ilə seçilən şəhərlərdir. Həm sovet dönəmində, həm də müstəqillik illərində şəhərin görkəminə özünəməxsusluq bəxş edən mozaik əsərlər ərsəyə gətirilib. Onların daşdığı bədii-estetik dəyərin yüksəkliyindəndir ki, belə tərtibatlar, sözün əsl mənasında, istifadə olunduqları məkanların tanıma nişanlarına çevrilmişlər.

Ötən əsrin səksəninci illərində yaradılan monumental-dekorativ rəngkarlığı nümunələri arasında Dəmiryol mehmanxanasının (1984) və kafesinin (1984) divar tərtibatlarını vurğulamaq lazımdır. Müəllifi Adil Məmmədov və Faiq Abdullayev olan "Musiqiçilər" adlı birinci mozaik panno mürəkkəb kompozisiyaya malikdir. Yeddimərtəbəli mehmanxananın yan fasadında qararlaşan təsvir şəhərə gələnləri düz-çörəklə qarşılayan milli geyimli gənc oğlan və qızın, saz çalan el aşığının, eləcə də rəqs edən qızların fiqurlarından ibarətdir. Kompozisiyaya daxil edilmiş qədim memarlıq tikililərinin təsvirləri, fauna və flora aləminə əhatə edən detallar zənginlik bəxş etməklə, həm də ondan alınan bədii-estetik təəssüratı dolğunlaşdırır. Uğurlu sintezlə diqqət çəkən kompozisiyanın anlaşılıq bədii həllini şərtləndirən dekorativ-şərti ifadə tərzinin tikiliyə özünəməxsusluq bəxş etməsi görünəndir. Şux koloritli smaltalarla yaradılan pannonun nikbin ovqət bəxş etməsi də aydın duyulur.

Kafenin fasadında qararlaşan "Xəmsə" mozaik pannosunun müəllifi isə Adil Məmmədovdur. Adından da göründüyü kimi, kompozisiyanı "Xəmsə"dəki poemalardan süjetlər təşkil edir. Mil-

li naxışlarla əhatələnmiş üfqi kompozisiya təbiət motivi önündə - kətiblər daxilində təsvirlənən Nizami obrazından və poemaları əhatələyən beş süjetdən ibarətdir. Mozaikanın bədii-texniki imkanlarını əsərdə bacarıqla tətbiq edən A.Məmmədov təsvirlərin reallaşdırılmasında bədii stilizə və ümumiləşdimələrdən bəhrələnməklə, duyulan bütövlüyə, cəlbediciliyə çata bilib.

Qeyd etmək lazımdır ki, Nizami mövzusu Gəncə mozaikalarında geniş yer tutur və təbiidir. Bu mənada, Şərif Şərifovun "Yeddi gözəl" (1984), Vidadi Əhmədov, Musa İmamverdiyev və Adil Məmmədovun "Nizami Gəncəvi və müasirləri" (1984), Musa İmamverdiyevin "Yeddi gözəl" (1985), Musa İmamverdiyev və Adil Məmmədovun "Nizami Gəncəvi" (1985 və 1986), Surxay Qurbanovun "Nizami Gəncəvi" (1985), Adil Məmmədovun "Nizami" (1984) və "Nizami dünyası" (1986), eləcə də Adil Məmmədovun Hacıkənddə həyata keçirdiyi iki əsər (1986) və başqalarının adlarını çəkmək olar.

Onların arasında Yeni Gəncə qəsəbəsindəki doqquzmərtəbəli evin yan fasadını bəzəyən "Nizami Gəncəvi və müasirləri" (1984) pannosunu vurğulamaq yerinə düşər. İlk növbədə demək lazımdır ki, əsərin bina səthində diqqətçəkənliyi duyulandır. Bunu şərtləndirən əsas bədii xüsusiyyət kompozisiyanın bəyaz yerlikdə yerləşdirilməsidir. Şairin obrazlarını və müasirlərini aşağıda qədim Gəncənin fonunda - ifadəli silueta malik kompozisiyada təsvir edən müəlliflər Şeyx Nizamini onlardan yuxarıda kətabə daxilində görüntüyə gətirməklə hər iki süjetin diqqətçəkənliyini qazanmışlar. Bu iki təsvir və kompozisiya fasadın yuxarısını tamamlayan tağvari naxışlarla birlikdə bir bütövlük yaradır.

Kompozisiyaların yerləşdiyi binanın gəncəlilər arasında "Nizami-Puşkin" adı ilə tanınması da ilk növbədə mozaikalara olan rəğbətdən yaranıb desək, yanlışdır. Buna səbəb həmin binanın

əks tərəfində - digər yan fasadında elə həmin müəlliflər tərəfindən işlənən və böyük rus şairi A.S.Puşkinə həsr olunmuş mozaik pannonun mövcudluğudur. "A.S.Puşkin dünyası" adlanan kompozisiyada aşağıda görkəmli söz xiridarının əsərlərinin qəhrəmanları, yuxarıda isə şairin obrazı yerləşdirilmiş, kompozisiyanın fasadın sonluğuna yaxın hissəsi naxışlarla örtülmüşdür. Hər iki mozaik panno rənglərinin nikbinliyinə, bədii ümumiləşdirmələrə malik həllinə görə yadda qalır.

Şəhərdəki 1 saylı şərab zavodunun girişində yerləşən "Şərabçılıq" (1982) adlı mozaik pannonada (müəllifi Eldar Əfəndiyevdir) da təsvirin memarlıqla üzvi əlaqəsinin yaradılmasına say hiss olunur. Tağvari giriş qapısını iki tərəfdən əhatələyən üfqi kompozisiyalar qırmızı kərpicdən tikilmiş divar səthində qabarıq və cəlbedici baxılır. Sağ kompozisiyada kişi, sol tərəfdə isə qadın fiqurunu zavodun istehsal etdiyi məhsullarla qovşaqda verən müəllif bununla da obyekt barəsində müəyyən təsviri informasiya yarada bilib. Ümumi təsvirlər üçün seçilən kərpic rənginə yaxın fon-yerlik kompozisiyanın ümumi görüntüsünə özünəməxsusluq bəxş etməklə, həm də ümumi koloritin cəlbedici bütövlüyünü şərtləndirib.

Müstəqillik illərində icra olunan mozaikalar həm də mövzu yeniliyi ilə seçilir. Sovet dönməsinin ideoloji asılılığından qurtulmuş

yaradıcılar ən müxtəlif mövzularda əsərlər yaratmaqla, şəhərin mənəvi-bədii aurasını nəzərəcarpacaq dərəcədə yeniləşdirmişlər. Bu mənada Gəncənin yetişdirməsi olan görkəmli şəxsiyyətlərə həsr edilmiş silsilə portret-kompozisiyaların, çoxsaylı miniatür üslublu əsərlərin, ornament-pannoların (müəlliflər Ş.Şərifov, M.İmamverdiyev, Q.İbişov və S.İmamverdiyevdir) və s. adlarını qeyd etmək olar. ♦

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan incəsənəti (K.Kərimov, R.Əfəndiyev, N.Rzayev, N.Həbibov). Bakı, 1992. 344 səh.
2. Azərbaycan incəsənəti. II-III cildlər (Z.Əliyev və A.Xəlilov). "Letterpress". Bakı, 2011. 144 səh.
3. Monumentalçı rəssamların respublika sərgisinin kataloqu. Bakı, 1989. 16 səh.

Резюме

В статье даётся информация о городе Гянджа и его неповторимой архитектуре.

Ключевые слова: архитектура, мозаика, синтез.

Summary

The article provides information about the city of Ganja and its unique architecture.

Key words: architecture, mosaic, synthesis, beauty.